

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ПРАВОВА АРГУМЕНТАЦІЯ ТА ЮРИДИЧНЕ ПИСЬМО

Навчально-методичний посібник
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

Одеса, 2022

Рецензенти:

Крусян А.Р. – провідний науковий співробітник відділу конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України; Мішина Н.В. – професор кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри конституційного права (протокол №2 від 29.09.2022), Навчально-методичною радою Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 2 від 19.12.2022).

Афанасьєва М.В. Правова аргументація та юридичне письмо: навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня. – Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2022. – 50 с.

Підготовка кваліфікованих юристів потребує інтеграції навчання і практики. Формування базових практичних навичок правової аргументації, структурування юридичних документів, судової риторики, навички участі у судових засіданнях та майстерності постановки запитань – є запорукою успішної професійної діяльності майбутніх юристів.

Навчально-методичний посібник «Правова аргументація та юридичне письмо» містить опис навчальної дисципліни, виклад навчального матеріалу, плани лекційних занять, плани практичних занять, методичні вказівки до їх виконання, тестові запитання, список рекомендованої літератури та критерії оцінювання знань здобувачів вищої освіти. До змісту навчально-методичного посібника включені приклади з національної судової практики, з практики Європейського суду з прав людини, Суду Європейського союзу, з адвокатської практики.

Для здобувачів вищої освіти і викладачів юридичних ВНЗ і факультетів.

УДК 340.12:164.031(073)

+ 340.13:005.92(073)

П685

© М. В. Афанасьєва, 2022

ЗМІСТ

Силабус навчальної дисципліни	4
Методичні рекомендації	9
Програма навчального курсу	13
Тема 1. Правовий аналіз, аргументація та юридичне письмо як елементи професійної діяльності юриста	13
Тема 2. Юридична кваліфікація фактичних обставин. Застосування норми права. Доказування	15
Тема 3. Правова аргументація: теорія та практика	21
Тема 4. Формати правового аналізу та аргументації	24
Тема 5 Аргументування правової позиції по справі. Лінія аргументації та аналіз контраргументів	28
Тема 6. Ефективність юридичного письма. Мова, стиль та структура юридичних документів	31
Тема 7. Судова риторика: теорія, практика та етика	34
Тема 8. Майстерність постановки запитань юристом: теорія та практика	36
Тестові завдання для самоконтролю	39
Перелік рекомендованої літератури	44
Перелік питань для самостійної підготовки до семестрового контролю	48

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Правова аргументація та юридичне письмо»

Освітня програма	Рівень вищої освіти	Форма навчання	Курс вивчення	Семестр вивчення	Кількість кредитів
Освітньо-професійна програма підготовки здобувачів вищої освіти освітнього ступеню бакалавр на судово-адміністративному факультеті спеціальність 081 «Право»	Перший (бакалаврський) рівень	денна	2/4	4/7	3/90

Викладачі навчальної дисципліни	Афанасьєва Мар'яна Володимирівна проведення лекційних та практичних занять професор кафедри, д.ю.н., професор контактний телефон: +38048 719 88 15 контактна електронна адреса: constitutional_law@onua.edu.ua
---------------------------------	--

Короткий опис навчальної дисципліни	Правова аргументація та юридичне письмо міждисциплінарна навчальна дисципліна, яка має елементи загальної теорії права, філософії права, юридичної логіки, теорії аргументації, риторики, мовознавства, соціології та психології. В межах курсу формуються знання, розуміння та навички щодо проведення правового аналізу, формулювання аргументів та контраргументів, побудови переконливої правової позиції, робота з доказовою базою, структурування та оформлення юридичних документів. Теоретичні знання та практичні навички виступу у суді, майстерності ставити запитання процесуальним опонентам.
-------------------------------------	---

Мета навчальної дисципліни	Мета навчальної дисципліни формування у студентів знань про сутність правового аналізу, види юридичного письма їх місця і значення у професійної діяльності юриста. Формування умінь, навичок та інших компетентності здобувачів вищої освіти щодо використання основних форматів юридичної аргументації та юридичного письма в подальшій професійній діяльності. Формування у здобувачів вищої освіти: базових теоретичних уявлень про структуру та оформлення юридичних документів; розуміння цінності оволодіння правовою аргументацією та юридичним письмом в контексті верховенство права, принципу правової визначеності, надання ефективної та якісної правничої допомоги, захисту прав і свобод людини; практичних навичок складання, юридичних документів, аналізу фактичних обставин та доказів у судових справах;
----------------------------	---

	вирішувати конкретні практичні ситуації із застосуванням до них стандартів у сфері правової аргументації.
Мова викладання	Українська

Навчальне навантаження	Лекції, год.	Практичні заняття, год.	Самостійна робота, год.	Обсяг, кредити ЄКТС
Денна форма	18/16	22/18	50/56	3/90

Символ ПРН	Після успішного завершення цього модуля здобувач вищої освіти буде:	Методи викладання і навчання	Методи оцінювання досягнень ПРН
ПРН1, ПРН3, ПРН4, ПРН5, ПРН7, ПРН9, ПРН11, ПРН12, ПРН16, ПРН17, ПРН21	демонструвати знання теорії, та практики правового аналізу й аргументації як елемент професійної діяльності юриста; розуміння значення правової аргументації та юридичного письма в професійної діяльності юриста	лекції, практичні заняття, кейс-метод, виконання спеціальних завдань	Перевірка самостійної роботи, усне опитування, перевірка письмових робіт (вирішення практичних ситуацій), залік
ПРН1, ПРН3, ПРН4, ПРН5, ПРН7, ПРН9, ПРН11, ПРН12, ПРН16, ПРН17, ПРН21	визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти; аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції оцінювати та встановлювати зв'язок між фактичними обставинами, доказами та нормами права в конкретній практичній ситуації; застосовувати ці знання при вирішенні практичних ситуацій	лекції, практичні заняття, кейс-метод, виконання спеціальних завдань	Перевірка самостійної роботи, усне опитування, перевірка письмових робіт (вирішення практичних ситуацій), залік
ПРН1, ПРН3, ПРН4, ПРН5, ПРН7, ПРН9, ПРН11, ПРН12, ПРН16, ПРН17, ПРН21	використовувати інформаційні та комунікаційні технології, державні бази даних, різноманітні інформаційні джерела необхідні для повного та всебічного встановлення певних фактичних обставин та формування правової позиції	лекції, практичні заняття, кейс-метод, виконання спеціальних завдань	Перевірка самостійної роботи, усне опитування, перевірка письмових робіт (вирішення практичних ситуацій), залік

ПРН1, ПРН3, ПРН4, ПРН5, ПРН7, ПРН 9, ПРН11, ПРН12, ПРН16, ПРН17, ПРН21	самостійно та в команді підготовлювати проекти актів правозастосування з різних галузей права; консультувати з правових питань та можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів;	лекції, практичні заняття, кейс-метод, виконання спеціальних завдань	Перевірка самостійної роботи, усне опитування, перевірка письмових робіт (вирішення практичних ситуацій) , залік
ПРН1, ПРН3, ПРН4, ПРН5, ПРН7, ПРН 9, ПРН11, ПРН12, ПРН16, ПРН17, ПРН21	логічно, критично і системно аналізувати правові явища та документи, розуміти їх правовий характер і значення; критично і самокритично оцінювати аргументи та контраргументи по певній практичній ситуації	лекції, практичні заняття, кейс-метод, виконання спеціальних завдань	Перевірка самостійної роботи, усне опитування, перевірка письмових робіт (вирішення практичних ситуацій) , залік
ПРН1, ПРН3, ПРН4, ПРН5, ПРН7, ПРН 9, ПРН11, ПРН12, ПРН16, ПРН17, ПРН21	застосовувати при аргументації актів правозастосування принцип верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні національні норми та інститути права, Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також прецедентну практику Європейського суду з прав людини	лекції, практичні заняття, кейс-метод, виконання спеціальних завдань	Перевірка самостійної роботи, усне опитування, перевірка письмових робіт (вирішення практичних ситуацій) , залік
ПРН1, ПРН3, ПРН4, ПРН5, ПРН7, ПРН 9, ПРН11, ПРН12, ПРН16, ПРН17, ПРН21	демонструвати базові навички судової риторики, навички участі у судових засіданнях в якості представника на основі повага до гідності людини, етичних міркувань, відповідно до вимог професійної етики та процесуального законодавства;	лекції, практичні заняття, кейс-метод, виконання спеціальних завдань	Перевірка самостійної роботи, усне опитування, моделювання судового засідання, залік
ПРН1, ПРН3, ПРН4, ПРН5, ПРН7, ПРН 9, ПРН11, ПРН12,	спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово переконливо застосовуючи знання предметної області та розуміння професійної діяльності, із застосуванням правничої термінології; доносити до респондента	лекції, практичні заняття, кейс-метод, виконання спеціальних завдань	Перевірка самостійної роботи, усне опитування, моделювання судового засідання, залік

ПРН16, ПРН17, ПРН21	матеріал з певної правової проблематики доступно і зрозуміло		
---------------------------	--	--	--

Зміст навчання				
Тема за п/п	Назва теми	Посилання на ПРН	Л/ПЗ/СР, год. (форма навчання)	
Тема 1.	Правовий аналіз, аргументація та юридичне письмо як елементи професійної діяльності юриста	1-8	2/4/6	2/4/8
Тема 2.	Юридична кваліфікація фактичних обставин. Застосування норми права. Доказування	1-8	4/4/8	2/2/6
Тема 3.	Правова аргументація: теорія та практика	1-8	2/2/6	2/2/8
Тема 4.	Формати правового аналізу та аргументації	1-8	2/2/6	2/2/6
Тема 5.	Аргументування правової позиції по справі. Лінія аргументації та аналіз контраргументів	1-8	2/2/6	2/2/8
Тема 6.	Ефективності юридичного письма. Мова, стиль та структура юридичних документів.	1-8	2/2/6	2/2/6
Тема 7.	Судова риторика: теорія, практика та етика	1-8	2/2/6	2/2/8
Тема 8.	Майстерність постановки запитань юристом: теорія та практика	1-8	4/4/6	2/2/6

Шкала оцінювання		
Оцінка	Бали	Опис
A	90-100	Відмінно
B	82-89	Добре
C	75-81	Добре
D	67-74	Задовільно
E	60-66	Задовільно (достатньо)
Fx	35-59	Незадовільно з можливістю повторного складання
F	1-34	Незадовільно з обов'язковим повторним курсом

Дотримання вимог академічної доброчесності	Згідно з Положенням про дотримання академічної доброчесності в Національному університеті «Одеська юридична академія» дотримання академічної доброчесності здобувачами вищої освіти передбачає: 1. дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; 2. посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; 3. надання достовірної інформації про результати власної навчальної, наукової, творчої діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації; 4. самостійне виконання завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей). За порушення академічної доброчесності здобувачі вищої освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності: 1. повторне проходження оцінювання (контрольна робота, екзамен, залік), 2. повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми, 3. виключення з рейтингу претендентів на отримання академічної стипендії, 4. позбавлення академічної стипендії, позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання, 5. відрахування із закладу освіти. Рішення про притягнення до академічної відповідності приймається керівником закладу вищої освіти.
---	--

Навчальне навантаження здобувача вищої освіти		
Види навантаження	Кількість годин	
Усього годин аудиторної роботи, у т.ч.:	40	34
☐ лекційні заняття, год.	18	16
☐ практичні заняття, год.	22	18
Усього годин самостійної роботи, у т.ч.:	50	56
☐ контрольні роботи, год.	-	-
• письмове вирішення практичних правових ситуацій, аналіз судової практики, год.	25	25
• підготовка до аудиторних занять та контрольних заходів, год.	25	25
Залік	+	+

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Навчання на першому (бакалаврського) рівні вищої освіти передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв’язування складних спеціалізованих задач у певній галузі професійної діяльності. Студент має демонструвати знання теорії та практики правового аналізу й аргументації як елемента професійної діяльності юриста; розуміння значення правової аргументації та юридичного письма в професійної діяльності; визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти; аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції; оцінювати та встановлювати зв’язок між фактичними обставинами, доказами та нормами права в конкретній практичній ситуації; застосовувати ці знання при вирішенні практичних ситуацій.

Підготовка здобувачів вищої освіти бакалаврського рівня здійснюється за очною формою навчання. Основними видами навчальних занять є: лекції, практичні заняття, а також самостійна робота.

Лекція – вид навчальних занять, призначених для викладання теоретичного матеріалу. Окрема лекція, як правило, є елементом курсу лекцій, що охоплює основний теоретичний матеріал певної теми навчальної дисципліни, базується на новітніх наукових, теоретичних і практичних досягненнях та має прогностичний характер. Лекції проводяться в аудиторіях або онлайн.

Мета лекції, надати систематизовані основи наукових знань та практичного досвіду з певного напрямку (теми) навчальної дисципліни, сконцентрувати увагу на складних і актуальних теоретичних та практичних питаннях.

Лекція повинна стимулювати активну пізнавальну діяльність здобувачів вищої освіти, форма спілкування з аудиторією – від монологу до дискусії, поєднує усний виклад матеріалу з методами візуалізації та алгоритмізації, зокрема через застосування структурно-логічних схем, презентації тощо.

Практичне заняття – вид навчального заняття, під час якого викладач організовує докладний розгляд здобувачами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння та навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання відповідно до сформульованих завдань. Практичні заняття проводяться в аудиторіях або онлайн. Практичне заняття проводять, як правило, з академічною групою.

Проведення практичного заняття базується на попередньо підготовленому методичному матеріалі – наборі завдань для розв’язування їх на занятті. Практичне заняття може передбачати проведення попереднього контролю знань, умінь і навичок здобувачів, постановку загальної проблеми та її обговорення за участю здобувачів, розв’язування практичних ситуацій (кейсів) з їх обговоренням, їх перевірку, оцінювання.

Самостійна робота здобувача є одним із способів активного, цілеспрямованого набуття нових для нього знань та умінь. Вона є основою його підготовки як фахівця, забезпечує набуття ним способів пізнавальної діяльності, інтерес до юридичної роботи, здатність вирішувати практичні завдання.

Самостійна робота здобувача – форма організування навчального процесу – це самостійна навчальна та творча роботи, які виконуються у вільний від обов’язкових навчальних занять час за завданням і під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі.

Основні види самостійної роботи здобувача вищої освіти:

- опрацювання навчального матеріалу (за конспектом лекцій, навчально-методичною та науковою літературою), пошук інформації в бібліотеках, мережі Інтернет, використання баз даних інформаційно-пошукових та довідникових систем;
- підготовка до виконання практичних занять, опрацювання методичних рекомендацій;
- вирішення практичних завдань, ситуативних задач (кейсів) тощо;
- інші види самостійної роботи.

Самостійну роботу здобувач вищої освіти може виконувати у бібліотеці, навчальних кабінетах, комп'ютерних класах тощо. Організування самостійної роботи здобувачів передбачає: планування обсягу, змісту, завдань, форм і методів самоорганізації та самоконтролю, опрацювання навчально-методичного забезпечення; виконання здобувачем запланованої самостійної роботи; контролювання та оцінювання ефективності виконання здобувачем вищої освіти самостійної роботи.

Кейси (ситуаційні вправи) передбачають проведення правового аналізу життєвої ситуації, вони пов'язані з правовою проблемою або ситуацією, яка існувала чи і зараз існує. У кейсах викладачем не пропонуються конкретні відповіді, їх необхідно здобувачам знаходити самостійно. Це дозволяє, спираючись на власний досвід, формувати аргументи та контраргументи, висновки, напрацьовувати юридичні документи, застосовувати на практиці одержані знання, пред'являти власний (або груповий) погляд на проблему. В кейсі проблема не має однозначного вирішення і представлена, як правило, в неявному вигляді. Опис цієї ситуації одночасно висвітлює не лише конкретну практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, які треба засвоїти під час її розв'язування.

Здобувачі вищої освіти при вирішенні кейсу: проводять правовий аналіз ситуації, з'ясовують фактичні обставини, докази та норми, які регулюють спірні відносини, пропонують аргументи та контраргументи, надають оцінку стосовно розв'язання проблеми та її наслідків та проводять обговорення з викладачем. Інформація по ситуаційній справі може бути викладена у документальній, заздалегідь підготовленій формі або за допомогою вербальних і візуальних засобів.

Для ефективного використання методу кейсів слід скористатися такими методичними порадами:

- матеріал для обговорення має бути дібраний таким чином, щоб відображав проблеми, з якими учасники можуть зіткнутися в професійній діяльності. Він

повинен містити достатній обсяг інформації, щоб група мала з свого розпорядженні всі необхідні дані, однак не була перевантажена ними.

- ситуація, навколо якої відбувається обговорення, має бути достатньо складною і налічувати декілька варіантів (альтернатив) розв'язання;
- ситуація має бути адаптованою до тих знань, які викладач планує актуалізувати;
- ефективність застосування даного методу залежить від кількості учасників групи. Якщо група є досить великою, доцільно застосувати декілька варіантів розгляду проблемних ситуацій або внести елемент змагання.¹

Оцінювання результатів навчання здобувачів є складовою навчального процесу. Його проводять з метою встановлення відповідності набутих здобувачами компетентностей вимогам освітніх програм та нормативних документів щодо вищої освіти.

Поточний контроль здійснюють під час практичних занять, який дає змогу здійснити перевірку рівня засвоєння теоретичних знань, розуміння і практичних навичок. Поточний контроль може проводитись у формі: оцінювання виступів на практичних заняттях, а також оцінювання виконання письмових завдань.

Семестровий контроль проводять у формі заліку – це форма підсумкового контролю, що полягає в оцінюванні засвоєння здобувачем матеріалу з навчальної дисципліни сумарно за всіма видами робіт, передбачених робочою програмою навчальної дисципліни.

¹ Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи:навч. посіб. К. Кондор. 2011. 628 с. – URL: <https://pidru4niki.com/18380828/pedagogika/mikrovikladannya>

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

ТЕМА 1. ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ, АРГУМЕНТАЦІЯ ТА ЮРИДИЧНЕ ПИСЬМО ЯК ЕЛЕМЕНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТА

Мета: демонструвати знання теорії та практики правового аналізу й аргументації як елемент професійної діяльності юриста; розуміння значення правової аргументації та юридичного письма в професійної діяльності юриста, опанувати знаннями про види юридичних документів, щодо категорій та інструментів правового аналізу та аргументації; пояснювати та інтерпретувати значення правового аналізу для юридичної діяльності; опанувати навичками практичного застосування матриці «факти-норми-докази».

Питання:

1. Правовий аналіз та види юридичних документів: аналітичні, аргументовані, правовстановлюючі.
2. Юридичне письмо як елемент професійної діяльності юриста.
3. Матриця «факти-норми-докази» як елемент правового аналізу.
4. Правова аргументація та її місце у практичній юриспруденції.

Теоретичний мінімум

Практична діяльність юристів пов'язана з підготовкою, оформленням і складанням юридичних документів, з обміном інформацією в усній і письмовій формі. Юристи складають різні документи, що містять правовий аналіз: процесуальні документи; запити до органів влади; звернення; скарги; листи до суб'єктів владних повноважень; правові роз'яснення; договори, протоколи про створення об'єднань та інші. Документи, що містять правовий аналіз поділяються на два види: аналітичні та аргументовані.

В аналітичному документі ваша мета – всебічно вивчити правову ситуацію, подати як позитивну, так і негативну точку зору. При їх складанні використовується збалансований, нейтральний підхід.

В аргументованому документі ваша мета – зайняти тверду, однозначну позицію щодо спірного питання, сформулювати чіткі, лаконічні аргументи. При цьому використовується критичний підхід, оскільки важливо переконати читача.

Важливими є питання: «З якою інформацією працює юрист?», «Про що ця інформація?» «Звідки інформація з'являється?» і «Як вона співвідноситься з нормами права?». Тобто юристи, проводячи правовий аналіз, мають справу з фактами, доказами та нормами.

Мова йде про фактичні обставини (факти) – обставини, які відповідно до закону, породжують, змінюють або припиняють права і обов'язки. Це інформація про події, дії, бездіяльність, рішення тощо. Під фактами слід розуміти події реальної дійсності, які мали місце в певний час, в певному місці та за певних обставин. Ті з них, які тягнуть за собою певні правові наслідки, називають юридичними. Юридичні факти – це будь-які явища, які мають юридичне значення тобто приводять до виникнення, зміни, припинення в правах і обов'язках суб'єктів правовідносин.

Необхідно вивчити всю наявну інформацію і відповісти на запитання, які розкривають обставини справи: Хто? (обставини, щодо суб'єктів), Що? (обставини, що вказують на зміст події, діяння), Коли? (обставини часу), Де? (обставини місця), Як вчинив? (обставини, що вказують на спосіб вчинення). Відповіді на ці запитання складають стислий опис справи, яку юристи ще називають фабулою справи. Це хронологічне, послідовне в сконцентрованій формі викладення змісту юридично значущої інформації, без зайвих даних.

Для юриста важливо підтвердити наявність тих або інших обставин, підтвердити реальність того, що відбулось. Це здійснюється через певні носії інформації, тобто докази. Доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких встановлюється наявність або відсутність фактів.

Закон, в широкому розумінні, показує нам, які права та обов'язки були у сторін і як саме мали відбуватися між ними відносини, тобто виступає ідеальним зразком, з яким ми маємо порівняти конкретну ситуацію.

Правовий аналіз – це найбільш важливий і складний етап роботи зі спірною ситуацією. Складність полягає в тому, що основу правового аналізу складає процес мислення, побудови доводів і висновків, а, як відомо, такий процес індивідуальний у кожного. Правовий аналіз вимагає від юриста використання одночасно і строгої логіки, і розвиненої уяви. Для ефективного правового аналізу варто використовувати такий інструмент як матриця «факти-норми-докази», завдяки якому послідовно визначається кожен елемент і зменшується ризик втрати важливих аспектів.

Практичне завдання:

1. Сформулювати фабулу справи за позовом компанії МакДональдз (справа №757/15963/21-ц), свого роду історію у вигляді юридичної розповіді з п'яти-семи речень, у якій відповісти на п'ять питань аналізу фактичних обставин: хто, що, коли, де, як? Єдиний державний реєстр судових рішень, посилання <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107231431#>
2. Провести правовий аналіз, скласти матрицю «факти-норми-докази» щодо наведених фактичних обставин по справі №522/20786/22 до Управління державного архітектурно-будівельного контролю про скасування постанови про адміністративне правопорушення.
Єдиний державний реєстр судових рішень, посилання - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105505051>

ТЕМА 2. ЮРИДИЧНА КВАЛІФІКАЦІЯ ФАКТИЧНИХ ОБСТАВИН. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМИ ПРАВА. ДОКАЗУВАННЯ

Мета: визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти; аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції оцінювати та

встановлювати зв'язок між фактичними обставинами, доказами та нормами права в конкретній практичній ситуації; опанувати знаннями щодо обов'язку та предмету доказування, розумітися на питанні оцінки доказів та їх характеристик; пояснювати та інтерпретувати стандарти доказування; розуміти методику з'ясування структури та змісту ключової норми права; застосовувати ці знання при вирішенні практичних ситуацій.

Питання:

1. Аналіз фактичних обставин та юридичні факти.
2. Нормативно-правове регулювання спірних правовідносин. З'ясування змісту норми права та її вплив на аргументацію.
3. Обов'язок доказування та предмет доказування. Оцінка доказів.
4. Стандарти доказування: баланс ймовірностей; перевага доказів; «поза розумними сумнівами».

Теоретичний мінімум

Юрист проводить правовий аналіз ґрунтуючись на різній інформації. Щоб правильно зрозуміти правову проблему і виробити алгоритм її вирішення, слід вміти відділяти інформацію, яка має значення для справи, а яка ні. Юристи, як правило, аналізують факти з минулого, тобто працюють не з фактичними подіями та діями, а з їх описом зі слів інших осіб чи з носіїв інформації. Проводячи правовий аналіз, потрібно відрізняти факти від оцінювальних понять, думок та уявлень для того, щоб опис фактів не був підмінений суб'єктивним уявленням, фантазією. Оскільки в процесі сприйняття фактів реальної дійсності людина свідомо і несвідомо відбирає лише частину інформації, обумовлену її суб'єктивним життєвим досвідом, фізичним і емоційним станом, системою цінностей, смаками, уподобаннями.

За ступенем відповідності об'єктивній істині фактичні обставини справи можна поділити на безспірні та спірні. Безспірні факти – це ті, в яких переважають об'єктивні елементи, інформація в них не залежить від свідомості суб'єкта. Ця інформація повторюється всіма носіями (доказами) та формує образ реальності, який не викликає сумнівів. Спірні факти – це ті, в яких

переважають суб'єктивні елементи, інформація в них залежить від сприйняття учасниками самої події, діяння, містять оцінювальних поняття потребують дослідження, доведення. Спірні факти – це фактичні обставини, які викликають певні сумніви, вони не є переконливими.

При дослідженні спірних обставин треба віднайти докази, які б їх *підтверджували, спростовували або інтерпретували.*

Правовий аналіз фактів передбачає: (1) відокремлення юридично значущих фактів; (2) визначення безспірних та спірних фактів; (3) використання фактів у формуванні правової позиції.

Правовий аналіз норм полягає в тому, щоб відшукати ключові норми права, які регулюють спірні правовідносини. Правова норма в такому випадку виступає як зразок, ідеальна модель суспільних відносин і завдання юриста порівняти версію справи з описом, даним в правовій нормі.

Складність цієї частини правового аналізу полягає в тому, що: (1) спірні відносини регулює значна кількість нормативно-правових актів, і не тільки національного, але й міжнародного рівня; (2) судова практика не завжди є єдиною та не суперечливою; (3) не завжди законодавство відповідає критерію якості (чіткість, передбачуваність наслідків, доступність), присутня колізійність норм та прогалини в нормативно-правовому регулюванні; (4) суперечливі роз'яснення суб'єктів владних повноважень, щодо застосування нормативних приписів (5) перманентні зміни законодавства тощо.

Вдалий пошук ключових правових норм потребує встановлення повного кола правових актів, які регулюють спірні відносини, починаючи від конституційних та конвенційних положень, законодавчих актів і завершуючи підзаконними актами, актами місцевого самоврядування; з'ясувати релевантну судову практику Верховного Суду у подібних правовідносинах, Європейського суду з прав людини, акти офіційного тлумачення Конституційним Судом України; відшукати акти «м'якого» права,

рекомендаційні та інтерпретаційні акти; локальні нормативні акти, корпоративні, договірні норми тощо.

Правовий аналіз норм права має йти ієрархічно від ціннісної складової, конституційних принципів та конвенційних прав до конкретної правозастосовної практики, рекомендаційних актів, договірних норм. Юридична сила правового акту відображає його співвідношення і взаємозалежність з іншими актами. Пошук необхідно здійснювати на офіційних сайтах органів публічної влади з тим, щоб запобігти використанню актів, що втратили чинність чи були змінені.

Наступний крок у правовому аналізі пов'язаний з аналізом доказів. Слід пам'ятати, що докази мають відповідати таким характеристикам як: належність, допустимість, достовірність, достатність, вірогідність.

Належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування. Допустимість доказів означає, що обставини, які відповідно до законодавства повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими. Докази, одержані з порушенням закону, судом не приймаються. *Достовірними* є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини, це докази, створені (отримані) за відсутності впливу, спрямованого на формування хибного уявлення про обставини справи, які мають значення для справи. *Достатніми* є докази, які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, що входять до предмета доказування. Це не кількісний, а якісний показник. *Вірогідність* доказів означає, що наявність обставини, на яку сторона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, вважається доведеною, якщо докази, надані на підтвердження такої обставини, є більш вірогідними, ніж докази, надані на її спростування.

Стандарт доказування – це та ступінь достовірності наданих стороною доказів, за яких суд має визнати тягар доведення знятим, а фактичну обставину – доведеною. Верховний Суд зазначив такі стандарти доказування: «баланс імовірностей» (balance of probabilities) або «перевага доказів» (preponderance

of the evidence); «наявність чітких та переконливих доказів» (clear and convincing evidence); «поза розумним сумнівом» (beyond reasonable doubt) (постанова від 25.06.2020 по справі №924/233/18). «Баланс ймовірностей», означає, що було представлено набір доказів, відповідно до якого певний факт скоріш мав місце, ніж не мав. «Ясні та переконливі докази», подані докази свідчать про те, що подія, про яку йдеться, цілком імовірно мала місце. «Поза всякими розумними сумнівами», цей стандарт доказування означає, що після подання доказів не залишилося жодних сумнівів у тому, що факт мав місце.

Практичне завдання:

1. Проаналізувати постанову Великої Палати Верховного Суду та Окрему думку суддів Великої Палати по справі №9901/415/18 від 16.10.2018. Визначити ключові правові норми по справі. Провести роботу з нормами права - розібрати на складові.

Єдиний державний реєстр судових рішень -
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/77654117>

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/78297804>

2. Проаналізувати фактичні обставини. Визначити ключові правові норми по справі. Провести роботу з нормою права – розібрати на складові. Визначити доказову базу та стандарт доведення по справі, обґрунтувати відповідь.

Громадянином А. отримано лист-повідомлення від Одеської митниці (18.03.2022 №7/10) про складання стосовно нього протоколу про порушення митних правил від 18.03.2022 №0405 за ознаками правопорушення, передбаченого частиною другою статті 469 Митного кодексу України.

До листа-повідомлення додано протокол Одеської митниці про порушення митних правил №0405 від 18.03.2022 (далі – протокол), зі змісту якого стало відомо, що посадовою особою митниці встановлено таке.

10.11.2021 до ДП МТП «Чорноморськ» в зону діяльності ВМО №2 м/п «Чорноморський» Одеської митниці на судні закордонного плавання «J» за

коносаментом №MLB від 24.10.2021, під митним контролем, надійшов товар «медичне обладнання».

Згідно з поданими митному органу документами, одержувачем на території України вказаного вантажу є LLC «DC».

Товар надійшов на територію України від відправника International, U.K.

У період з 10.11.2021 по 14.11.2021 зазначений товар було вивантажено з борту судна та розміщено під митним контролем на території МТП «Чорноморськ». Строк тимчасового зберігання під митним контролем товару встановлено до 12.02.2022.

20.02.2022 до Одеської митниці Держмитслужби митного поста «Чорноморський» звернувся директор ТОВ «Порт» Громадянин А. з листом №20-2 щодо продовження строку тимчасового зберігання товару в контейнерах JTNU5600000, JGHU4500000.

28.02.2022 листом Одеської митниці ТОВ «Порт» відмовлено у продовженні терміну тимчасового зберігання, у зв'язку з виявленням порушення митних правил.

В протоколі зазначено, що відповідальною особою за оформлення у митному відношенні товару є ТОВ «Порт» (код юридичної особи 33000000) в особі керівника підприємства Громадянина А., згідно з довіреністю №35 від 20.12.2021.

В протоколі зроблено висновок, що керівником ТОВ «Порт» Громадянином А. не було своєчасно вжито заходів, які передбачені частиною четвертою статті 204 Митного кодексу України до товару «медичне обладнання», чим вчинено порушення митних правил, передбачене частиною другою статті 469 Митного кодексу України.

Розгляд справи про порушення митних правил було призначено на 22.04.2022 за адресою: м. Одеса, Митна площа,1.

16.04.2022 директор ТОВ «Порт» Громадянин А. направив листа до Одеської митниці, яким надав пояснення, що ТОВ «Порт» не є відповідальною особою стосовно митного оформлення товару, довіреність від 20.12.2021 не

передбачає таких повноважень. ТОВ «Порт» лише надавало експедиторські послуги на підставі передоручення (довіреність №35 від 20.12.2021) від іншої експедиторської компанії – ТОВ «Море» (код юридичної особи 37111111). Стосовно ознак порушення частини другої статті 469 Митного кодексу України слід звертатися до вантажоотримувача або до митного брокера.

22.04.2022 - Громадянин А. як директора ТОВ «Порт» визнано винним у вчиненні порушення митних правил, передбаченого частиною 2 статті 469 Митного кодексу України та накладено адміністративне стягнення у вигляді штрафу розміром 8500 гривень.

ТЕМА 3. ПРАВОВА АРГУМЕНТАЦІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Мета: логічно, критично і системно аналізувати правові явища та документи, розуміти їх правовий характер і значення; опанувати знаннями щодо категорій «правова позиція», «аргументація», «аргумент» та їх теоретичної та практичної ролі; пояснювати структуру аргументації; розуміти правила аргументації; опанувати навичками практичного застосування переконливої аргументації.

Питання:

1. Теоретичні та практичні засади формування обґрунтованої правової позиції.
2. Аргументація: базові правила та критерії оцінки.
3. Структура аргументації.
4. Правила формулювання аргументації: тезис, аргумент, підтримка, приклад, висновок.

Теоретичний мінімум

Правова позиція – це ваша логічна і переконлива історія про те, що відбулося, яку ви публічно демонструєте (усно чи письмово). Це ваше усвідомлене, мотивоване переконання в істинності розуміння правової

дійсності, її окремих форм і проявів, шляхів ефективного вирішення. Правова позиція заснована на всебічному аналізі фактичних обставин, доказів та норм права. Вона має відповідати таким характеристикам як: системність; переконливість, завершеність і внутрішня несуперечність.

Правова позиція це оцінка реальності, яка виражається в системі правових аргументів.

Аргументація – це вид інтелектуальної діяльності, у ході якої формується переконання в істинності або хибності певного твердження. Аргументація базується на надбаннях різних наук: філософії, логіки, риторики, психології, мовознавства, а також ґрунтується на етиці, інтуїції, здоровому глузді тощо. Аргументація має дві цілі: змінити точку зору людей або переконати їх прийняти нову точку зору, схилити людей до певної дії чи нової поведінки. Аргументація допомагає нам навчитися проясняти наші думки та точно формулювати їх, а також розглядають ідеї інших у поважній та критичній манері. Вона використовується для вирішення суперечок та розкриття істини.

Правова аргументація є складною, але незамінною навичкою для юриста. Визначення співвідношення між фактами, доказами та нормами, подальша побудова на її основі аргументації вимагають певного алгоритму дій, які приведуть до зрозумілого та переконливого юридичного висновку.

Переконливий аргумент має слідувати певній структурі. Існує декілька складових, які необхідні для побудови переконливої аргументації, сукупно вони являють собою узгоджену структуру. До них відносяться: теза, аргумент, підтримка, приклад, висновок. Розглянемо окремо кожен складову її зміст та призначення.

Теза зазвичай це основна ідея, проблема для обговорення чи доведення. Теза в аргументованому документі – це твердження, зайняття та виклад певної позиції щодо спірного питання. Теза в аналітичному документі – це, зазвичай, ключове проблемне питання.

Аргумент – це частина аргументації, яка представляє конкретне твердження, яке розкриває, конкретизує первинну тезу, наповнюючи її змістом. На відміну від тези, аргумент це не загальне речення, а твердження або сукупність тверджень, які безпосередньо стосуються фактичних обставин по спірній ситуації. Аргумент спрямований на підтвердження правоти тези. Це досягається завдяки представленню конкретних фактів та доказів.

Підтримка аргументу розкриває основний його сенс, додає йому інформативності, доведеності. Через підтримку пояснюємо, чому було використано аргумент і як він пов'язаний з початковою тезою.

Щоб переконати читача в правильності вашої аргументації, вам необхідно надати докази, що підтверджують її. Підтримка доводить ваш аргумент і сприяє відчуттю обґрунтованості. Підтримуючи свій аргумент зосередьтеся на доказах, які підтверджують ваше твердження чи спростовують протилежну позицію.

Приклад – підкріплює достовірність, додає емпіричну складову аргументу. Це яскрава ілюстрація або беззаперечний факт, що відображає тенденцію до узагальнення. Приклад передбачає створення візуального образу («картинки»), що звертається до емоцій читачів та може ще більше їх переконати. Приклад – це факультативний, не обов'язковий елемент.

Коли ви наближаєтеся до кінця своєї аргументації, зробіть висновки щодо свого твердження. Перегляньте свою тезу, ще раз сформулюйте, чому теза важлива, повторіть основні моменти. Висновок не просто повторює тезу, але переглядає його з урахуванням конкретики та доказів. Висновок дає саме останнє враження щодо вашої аргументації, це те, що має залишитися в пам'яті читача.

Практичне завдання

1. Ознайомитися зі справами «Суріков проти України» ([Заява № 42788/06](#)) та «Швидка проти України» ([Заява № 17888/12](#)). Проаналізувати застосування Судом трискладового тесту та наведену Судом аргументацію (сайт Верховної Ради України - <https://zakon.rada.gov.ua/laws>).

2. Проаналізувати правомірність/неправомірність обмеження конституційного права на працю в аспекті відсторонення від роботи викладачів ВНЗ, які відхиляються від вакцинації від коронавірусної хвороби COVID 19. Аналіз провести за критеріями трискладового тесту:

- законності (підстави для обмеження передбачені в законодавстві);
- легітимності мети обмеження;
- пропорційності втручання та необхідності таких заходів

(письмова відповідь обсягом від 2 до 3 тис. знаків с прогалинами)

ТЕМА 4. ФОРМАТИ ПРАВОВОГО АНАЛІЗУ ТА АРГУМЕНТАЦІЇ

Мета: опанувати знаннями щодо форматів правової аргументації та їх теоретичної та практичної ролі; пояснювати відмінності між різними форматами; опанувати навичками практичного застосування форматів правового аналізу та аргументації; використовувати інформаційні та комунікаційні технології, державні бази даних, різноманітні інформаційні джерела необхідні для повного та всебічного встановлення певних фактичних обставин та формування правової позиції.

Питання:

1. Види форматів об'єктивного та переконливого правового аналізу та аргументації
2. IRAC, CRAC структура та особливості практичного застосування.
3. CREAC, CRuPAC структура та особливості практичного застосування.

Теоретичний мінімум

Формати переконливого правового аналізу та аргументації допомагають юристам об'єднувати разом вміння визначати ключове правове питання, релевантну норму права, застосовувати її до фактичних обставин та сформулювати переконливий висновок по правовій проблемі.

Призначення форматів правового аналізу та аргументації:

- структурують думки та юридичне письмо;

- покращують навички критичного мислення юриста, вимагаючи перевірки фактів, доказів та релевантних їм норм права;
- забезпечують переконливості та чіткість юридичного тексту;
- легко запам'ятовуються та прості у застосуванні;
- тексти складені за цими шаблонами легко сприймаються адресатом юридичного документу;
- можуть використовуватися на різних рівнях складності правової проблеми та в усіх галузях права.

Слід застережете, що саме лише використання шаблонів юридичної аргументації не компенсує брак знань матеріального та процесуального права і не замінить правового аналізу, але це корисний спосіб організації мислення та структуризації юридичного тексту. Він допомагає переконатися, що всі необхідні елементи для переконливого правового висновку використані.

Мова йде про такі формати правової аргументації:

IRAC (Issue, Rule, Application, Conclusion),

CRAC (Conclusion, Rule, Application, Conclusion),

CREAC (Conclusion, Rules, Explanation, Application, Conclusion),

CRuPAC (Conclusion, Rule, Precedent, Application, Conclusion).

IRAC (Issue, Rule, Application, Conclusion)	CRAC (Conclusion, Rule, Application, Conclusion)
Правова проблема (постановка питання)	Висновок (твердження)
Правова норма, що підлягає застосуванню	Правова норма, що підлягає застосуванню
Застосування правової норми до фактів	Застосування правової норми до фактів
Висновок	Висновок

CREAC (Conclusion, Rules, Explanation, Application, Conclusion)	CRUPAC (Conclusion, Rule, Proof, Application, Conclusion)
Висновок (твердження)	Висновок (твердження)
Правова норма, що підлягає застосуванню	Правова норма, що підлягає застосуванню
Пояснення правової норми	Судова практика
Застосування правової норми до фактів	Застосування правової норми до фактів
Висновок	Висновок

Практичне завдання

1. На пленарному засіданні обласної ради було прийнято рішення про заборону діяльності на території області осередків політичної партії. Рішення було мотивоване тим, що їхня діяльність спрямована на пропаганду комуністичного режиму та відповідної символіки. За результатами аналізу наведеної інформації аргументовано вкажіть, чи відповідає рішення обласної ради вимогам чинного законодавства.

Виконується письмово в одному з форматів юридичного письма (IRAC, CRAC, CRUPAC, CRuEPAC) (відповідь обсягом від 2 до 3 тис. знаків з прогалинами).

2. До адміністративного суду звернулась Громадська організація «XXX» з адміністративним позовом до Кабінету Міністрів України про визнання протиправною та нечинною Постанову Кабінету Міністрів України від 01.02.2020 № 1234 (**вигадана постанова*).

В обґрунтування заявлених вимог позивач посилається на те, що проєкт Постанови Кабінету Міністрів України № 1234 не пройшов всі обов'язкові стадії підготовки, зокрема, не проведено громадське обговорення проєкту акту. Крім того, за посиланням позивача, Постанову № 1234 було ухвалено без проведення жодних консультацій з громадськістю. Проєкт оскаржуваної

постанови не був наданий для ознайомлення громадськості та не був оприлюднений на офіційному вебсайті.

На думку позивача, Постанову Кабінету Міністрів України №1234 від 01.02.2020 було прийнято з порушенням права на участь громадян в управлінні державними справами і права громадян на вільний доступ до інформації про діяльність органів виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України у відзиві на позовну заяву проти позовних вимог заперечив, пославшись на те, що проєкт Постанови №1234 підлягав громадському обговоренню шляхом його розміщення на офіційному вебпорталі профільного міністерства. Тобто, всі зацікавлені особи, включаючи Позивача, могли долучитись до громадського обговорення проєкту оскаржуваної постанови.

Відокремимо аргументи та контраргументи сторін.

Аргументи Позивача:

- проєкт Постанови Кабінету Міністрів України № 1234 не пройшов всі обов'язкові стадії підготовки, зокрема, не проведено громадське обговорення проєкту акту.
- проєкт оскаржуваної постанови не був оприлюднений на офіційному вебсайті Уряду.

Контраргументи Відповідача:

- проєкт Постанови №1234 підлягав громадському обговоренню шляхом його розміщення на офіційному вебпорталі профільного міністерства
- всі зацікавлені особи, включаючи Позивача, могли долучитись до громадського обговорення проєкту оскаржуваної постанови.

Завдання: Використовуючи формати юридичного аналізу CRAC чи CREAC викладіть всі аргументи Позивача та всі аргументи Відповідача (тобто скласти чотири таблиці формату CREAC).

ТЕМА 5. АРГУМЕНТУВАННЯ ПРАВОВОЇ ПОЗИЦІЇ ПО СПРАВІ. ЛІНІЯ АРГУМЕНТАЦІЇ ТА АНАЛІЗ КОНТРАРГУМЕНТІВ

Мета: критично і самокритично оцінювати аргументи та контраргументи по певній практичній ситуації, вибудовувати лінію аргументації, розуміти мотиви відхилення контраргументів, застосовувати при аргументації актів правозастосування принцип верховенства права, прав і свобод людини та громадянина в Україні національні норми та інститути права, Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також прецедентну практику Європейського суду з прав людини

Питання:

1. Аргументована правова позиція по справі. Лінія аргументації
3. Аналіз контраргументів процесуального опонента
4. Мотиви відхилення контраргументів (по фактам, нормам, доказам)
5. Ціннісні підходи до аргументації в рішеннях Конституційного Суду України, Верховного Суду, Європейського суду з прав людини

Теоретичний мінімум

Правова позиція – це система правових аргументів, яка має мати свою послідовність викладення аргументів. Така послідовність робить аргументацію чіткою, зрозумілою, структурною, логічною. Це сприяє переконанню слухачів чи читачів в істинності ваших ідей. Потрібно щоб всі аргументи були взаємопов'язані, плавно переходили від одного до наступного.

Оцініть якість аргументів по трем показникам: (1) відноситься до предмета спору, (2) є обґрунтованим (високий ступень опрацювання та доведеності, підтримується доказами, наявність пояснюючої підтримки, прикладів), (3) є прийнятним з огляду на законодавство та усталену судову практику

Аргумент, який відповідає вказаним показникам є сильним, а ті, що не відповідають є слабкими. Слабких аргументів в лінії аргументації не повинно бути, оскільки для опонента вони стануть ціллю для критики та заперечень, що поставить під сумнів переконливість всієї лінії аргументації.

З якого аргументу почати лінію аргументації? Існує так званий «ефект краю» – найсильніші аргументи на початку і в кінці, оскільки починаючи з сильного аргументу ви відразу схопити увагу читача чи слухача, нейтралізуєте їх скептицизм і, як добре відомо, найкраще запам'ятовується останнє.

Загальні зауваження щодо формування лінії аргументації:

- рекомендовано на початку анонсувати свої аргументи;
- аргументи повинні бути відокремлені один від одного (нумерація, структурування, слова переходу тощо);
- обов'язково завершуйте кожний аргумент висновком;
- повторюйте найсильніші аргументи у межах своєї лінії аргументації;
- завжди резюмуйте аргументи загальним висновком.

Контраргументація – відповідь на спробу переконання, яка спростовує або заперечує аргументи процесуального опонента. Контраргумент – це пояснення, міркування та твердження іншої сторони щодо наведених аргументів та мотиви їх визнання або відхилення.

Мотиви заперечень, відхилення аргументів та відповідно підстави для контраргументації такі:

- заперечення за фактичними обставинами (опонент не визнає чи не враховує певних обставин і у зв'язку з чим дійшов неправильних висновків);
- заперечення за нормою (опонент не застосовує правильну норму або застосовує, але неправильно, або застосовує неправильну норму);
- заперечення за доказами (опонент ігнорує докази, заявляє про їхню дефектність, не подає докази на підтвердження своєї правової позиції).

Ціннісні підходи до аргументації в рішеннях Конституційного Суду України, Верховного Суду, Європейського суду з прав людини.

Ціннісний підхід передбачає певне бачення, кут зору під яким розглядається правова ситуація, явище та визначає вектор правового аналізу та аргументації. Відправною точкою при такому підході відповідно є цінності: загальнолюдські чи політико-правові, які обумовлюють обґрунтування тої або іншої правової оцінки. Міжнародні та національні судові інституції за

допомогою аксіологічного підходу проводять діагностику виявити, які цінності захищаються сторонами та проводять їх балансування, визначення пріоритету в ситуації конкуренції, формують їх ієрархію. Проведення ціннісного аналізу текстуально відображається в мотивувальній частині рішення суду.

Ціннісний підхід отримує підтвердження в актах Конституційного Суду України, який активно залучає аксіологічний потенціал конституційних норм для формування правових позицій щодо конкретних справ, виявляючи саме ті конституційні цінності, що сприяють їх вирішенню. Завданням Конституційного Суду України є об'єктивація динамічного балансу конституційних цінностей у кожному своєму рішенні, враховуючи ті нагальні потреби конкретно-історичного розвитку України, в яких ці цінності знаходять своє актуальне втілення, що, безумовно, впливає на формування вихідних засад використання конституційних цінностей органами законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Аналіз рішень Конституційного Суду України свідчить, що Конституційний Суд України приділяє велику увагу захистові основних конституційних цінностей.²

Конституційний Суд України у своїх рішеннях: утверджує конституційні цінності шляхом конкретизації формулювання їх змісту; формує вихідні засад застосування конституційних цінностей органами законодавчої, виконавчої та судової гілок влади; захищає та поновлює порушені цінності, охоронювані Конституцією України.³

Практичне завдання

1. Викласти всі аргументи Позивача та всі контраргументи Відповідача по справі № 9901/96/21 в одному з форматів юридичного письма (IRAC, CRAC, CRUPAC, CRuEPAC). Визначити лінію аргументації. Якими є мотиви для

² Салей М.І. Конституційна аксіологія в сучасній Україні: науково-практична парадигма : дис... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Салей Марина Іванівна. – Одеса, 2017. – URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8025/Saley_AKD.pdf?sequence=1&isAllowed=y

³ Салей М.І. Конституційна аксіологія в сучасній Україні: науково-практична парадигма: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2017. – URL: <http://hdl.handle.net/11300/8025>

контраргументів (факти, норми чи докази)? Єдиний державний реєстр судових рішень за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/98306624>.

2. Проаналізуйте рішення Суду Справедливості при вирішенні справи «Google Spain SL, Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos, Mario Costeja González». Які критерії реалізації права бути забутою, вироблені Судом? Якою є аргументація Суду? *Офіційний сайт Європейського Союзу* - <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62012CJ0131>

3. Проаналізуйте Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Фон Ганновер проти Німеччини» від 26.06.2004. Як суд застосовує ціннісний підхід? Які цінності сторін Суд збалансовує? Якою є аргументація Суду? (http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/980_324)

4. Проаналізуйте Рішення Конституційного Суду України у справі про утворення політичних партій в Україні 12.06.2007 № 2-рп/2007. Які конституційні цінності діагностуванні Судом? Які вихідні засад до розуміння конституційних цінностей сформовані Судом? (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-07#Text>)

ТЕМА 6. ЕФЕКТИВНОСТІ ЮРИДИЧНОГО ПИСЬМА. МОВА, СТИЛЬ ТА СТРУКТУРА ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ

Мета: письмово спілкуватися державною мовою, переконливо застосовуючи знання предметної області та розуміння професійної діяльності, із застосуванням правничої термінології; доносити до респондента матеріал з певної правової проблематики доступно і зрозуміло; самостійно та в команді підготовлювати проекти актів правозастосування з різних галузей права; консультувати з правових питань та можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів.

Питання:

1. Структура та послідовність викладу змісту юридичного документа.

2. Засоби підвищення зарозумілості ефективності юридичного письма.
3. Мова та стиль юридичних документів.
4. Оформлення юридичних документів та окремих його елементів.

Теоретичний мінімум

Запитайте себе: «Для кого ви пишете?», «Хто читатиме документ?», «Яка мета вашого документа?», «Які моменти має охоплювати документ?», «Якою буде його структура?».

Ось загальні зауваження щодо всіх юридичних документів: (1) структура обов'язково; (2) нумерація; (3) виділення структурних елементів; (4) назви структурних елементів мають бути інформативними; (5) логічність, послідовність викладення тексту; (6) читаємо вголос та скорочуємо всі зайві слова, словосполучення та навіть речення, якщо вони не додають змісту, (7) озвучуємо мету кожного абзацу; (8) мінімум емоцій в тексті (яскравих епітетів та перебільшень); (9) використання не більше трьох видів шрифтів (курсів, звичайний, жирний), без підкреслень.

Важливість, значущість вашого документа не збільшується разом з кількістю сторінок. Пам'ятайте, що адресат вашого документа має витратити свій час та тримати увагу поки з ним знайомиться. Зайво витрачений час на незмістовний, складно та незрозуміло викладений документ, не додає вам поваги як фахівцю. Стислі, добре структуровані, чіткі документи краще сприймаються та запам'ятовуються читачем.

Для деяких юридичних документів змістовні елементи визначені законодавством (заяви, скарги, пропозиції до органів публічної влади, процесуальні документи до суду та ін.), але структуру, оформлення та стиль ви маєте визначати самостійно. Розглянемо на прикладі позовної заяви. Серед інших формальних елементів позовна заява, має обов'язково містити: виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини; правові підстави позову (ст. 162 Господарський процесуальний кодекс України, ст. 151 Цивільний процесуальний кодекс України, ст. 160 Кодекс адміністративного судочинства

України). До того, учасники справи, виключно у заявах по суті справи, викладають письмово свої (1) вимоги, (2) заперечення, (3) аргументи, (4) пояснення та (5) міркування щодо предмета спору.

Розглянемо як викладати чітко та ясно: фактичні обставини, докази, правові підстави позову, правову оцінку фактичних обставин.

Фактичні обставини (виклад обставин, якими сторони обґрунтовують свої вимоги/заперечення):

- виклад хронологічний / тематичний виклад / комбінація;
- дата обставини зазначається на початку абзацу;
- відсутність суб'єктивної оцінки.

Докази /зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини/:

- підтвердження обставин доказами (Додаток №);
- надалі вказівки на сторінки справи;
- групуйте однотипні докази (ст. 90 Кодекс адміністративного судочинства України, ст. 89 Цивільний процесуальний кодекс України, ст. 86 Господарський процесуальний кодекс України).

Правові підстави позову:

- окремий структурний елемент,
- ієрархічний виклад нормативно-правових джерел;
- «м'яке» право, релевантна судова практика у подібних правовідносинах (ВС, КСУ, ЄСПЛ).

Правова оцінка фактичних обставин /заперечення, аргументи, пояснення/:

- матриця «факти-норми-докази»;
- структура норми, правовідносини, правопорушення, стандарти, тест;
- формулюємо всі можливі аргументи, а обираємо найсильніші,
- відповідач формулює заперечення, виходячи з аргументів позивача (заперечує щодо обставин, норми чи доказів).

Практичне завдання

По навчальній справі з Теми 4 (завдання 2) та Теми 5 (завдання 1) підготувати (письмово) позовну заяву/відзив та представити їх на практичному занятті. Завдання виконується в командах «Позивач» та Відповідач», команди формуються щодо кожного завдання з 4-6 здобувачів вищої освіти.

ТЕМА 7. СУДОВА РИТОРИКА: ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА ТА ЕТИКА

Мета: демонструвати базові навички судової риторики, навички участі у судових засіданнях як представник на основі повага до гідності людини, етичних міркувань, відповідно до вимог професійної етики та процесуального законодавства.

Питання:

1. Засади судової риторики. Наука і мистецтво переконливих виступів в суді
2. Logos, Ethos, Pathos як складові переконливого виступу в суді
3. Етика поведінки в суді. Кодекс професійної етики адвоката, прокурора, судді

Теоретичний мінімум

Судова риторика – це наука про ораторські виступи учасників судочинства в процесі розгляду кримінальних, господарських, цивільних та адміністративних справ, з метою інформування та переконання інших учасників судового процесу.

Модуси публічного виступу, що забезпечують успіх ораторської промови: Logos (Логіка) – засоби впливу, що апелюють до розуму; Ethos (Впевненість) – засоби впливу, що апелюють до моральних принципів, норм поведінки людини; Pathos (Емоції) – засоби впливу, що апелюють до почуттів.

Впевненість, експертність (Ethos) виступу в суді забезпечується завдяки: докладно вивчені матеріали справи; впевненості у своїй правовій позиції; наявності коротких записів з аргументацією; уникненню відвертої

конфронтації з опонентом; поєднання твердість та готовність піти на компроміс; виявлення емпатії (ставите себе на місце слухача).

Логіка (Logos) забезпечується завдяки: ясно і точно сформульованій тези; підготовці максимальної кількості сильних аргументів і позбавлення слабких; переконання в першу чергу себе; аналізу позиції опонента; прогнозу контраргументів; перевірки тези, аргументу та висновку на предмет відповідності правилам аргументації; відмежуванню аргументів, використання чітких висновків по аргументам; резюмуванню своєї промови.

Емоції (Pathos) забезпечується завдяки: використанню інтонації, дикції, темпу, гучність вашої мови; використання невербальних засобів комунікації; належного зовнішнього вигляду, повторювання важливих обставин та найсильніших аргументів; наведення яскравих візуальних образів (якщо вони влучні).

Етика поведінки в суді – етичність діяльності прокурора/адвоката/ судді під час проведення судового засідання (відповідність моральним стандартам, правилам).

Правила адвокатської етики передбачають, культуру поведінки адвоката у відносинах з іншими учасниками судового провадження, адвокат повинен: бути стриманим і коректним; реагувати на неправильні дії або вислови цих осіб у формах, передбачених законом, зокрема у формі заяв, клопотань, скарг тощо; бути тактовним при допиті підсудних, потерпілих, сторін у цивільному процесі, свідків та інших осіб (стаття 45).

Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів встановлює, що у відносинах з іншими учасниками судочинства прокурор повинен дотримуватися ділового стилю спілкування, виявляти принциповість і витримку (стаття 27). Неприпустимими є прояви зверхності, зневажливого ставлення до громадян (стаття 31).

Відповідно до Кодексу суддівської етики, суддя повинен здійснювати судочинство в межах та порядку, визначених процесуальним законом, і виявляти при цьому тактовність, ввічливість, витримку й повагу до учасників

судового процесу та інших осіб (стаття 8). Суддя під час здійснення правосуддя не повинен допускати проявів неповаги до людини за ознаками раси, статі, національності, релігії, політичних поглядів, соціально-економічного становища, фізичних вад тощо та дозволяти цього іншим (стаття 9).

Практичне завдання

1. По навчальній справі з Теми 4 (завдання 2) та Теми 5 (завдання 1) підготувати письмово та усно вступну промову Позивача або Відповідача та представити її на практичному занятті. Завдання виконується в команді «Позивач» та Відповідач», команди формуються щодо кожної справи з 4-6 здобувачів вищої освіти.
2. Ознайомитися з Рішенням ВКДКА № V-005/2021 від 27.05.2021 «Узагальнення дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури щодо заяв (скарг) суддів відносно неналежної поведінки адвокатів» визначити, що вважається неетичною поведінкою адвоката, а що ні.

ТЕМА 8. МАЙСТЕРНІСТЬ ПОСТАНОВКИ ЗАПИТАНЬ ЮРИСТОМ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Мета: опанувати знаннями щодо різновидів питань; інтерпретувати процесуальні вимоги щодо постановки питань в судовому процесі; опанувати навичками практичного застосування майстерності ставити питання; розкривати ознаки неправдивих показань; знати та вміти застосовувати знання про дискредитацію показань в суді.

Питання:

1. Види запитань: питання, що доповнюють, уточнюють, нагадують, контрольні та викривальні
2. Процесуальні вимоги щодо постановки запитань в судовому процесі
3. Ознаки неправдивих показань.

4. Дискредитація достовірності показань в суді

Теоретичний мінімум

Постановка запитань це ще один інструмент підтримки вашої правової позиції. Майстерність у постановці запитань досягається завдяки: ретельній підготовці у розробці, формулюванні запитань; визначенню мети та завдань, з якими ставляться запитання; врахуванню психологічних особливостей особи; чіткість формулювань; розрахунку, прогнозування ймовірних відповідей опонента; вмінню вчасно зупинитися; вмінню виявляти хибні свідчення та дискредитувати.

Види запитань: основні; доповнюючі; уточнюючі; нагадуючі; контрольні; викриваючі.

Основне запитання ставиться для з'ясування загальних обставин (хто, що, де, коли, як) з основних питань, як правило, починають. *Доповнюючі* – це питання, що задаються з метою заповнити прогалини в раніше отриманих показаннях. *Уточнюючі* – питання поставлені з метою деталізувати свідчення, конкретизації отриманих відомостей. Більш повне та точне з'ясування обставин. *Питання, що нагадують*, мають на меті оживити пам'ять, викликати ті чи інші асоціації. Пов'язані з обставинами, які передували події, супроводжували її або йшли за нею. *Контрольні питання* ставляться з метою перевірити отримані показання або отримати дані для перевірки. *Викриваючі*, покликані розкрити очевидну брехню. Їх постановка пов'язана зазвичай із пред'явленням достовірних доказів, які спростовують правову позицію опонента. Складається із двох частин. У першій частині пред'явлення того чи іншого доказу; друга - містить пропозицію пояснити цей доказ чи пов'язану з ним обставину.

Виявлення неправдивих показань. Ознаками неправдивих показань можуть бути: суперечливість, неузгодженість свідчень між собою; невеликий ступінь деталізації подій, які мають бути відомі свідку добре; непідтвердженість показань іншими доказами, що є у справі; сумбурність, заплутаність викладу чи навпаки, вивчені напам'ять показання.

Дискредитація від французького «discrediter» – підривати довіру.

Дискредитація особи/компетентності: *неправдивість як риса характеру* (репутація у суспільстві, колективі; думка окремих знайомих осіб); *здібності свідка* (дефекти органів сприйняття кольору, звуку, часу, пам'яті; фізичний біль, старечі недуги, сп'яніння тощо); *попередня судимість свідка* правопорушення нечесного характеру (лжесвідчення, шахрайство, підробка тощо); *скоєні провини, порушення* (що привели до суспільного осуду)

Дискредитація достовірності показань: *попередні суперечливі свідчення* (суперечності показань свідка до та під час суду та/або зі свідченнями інших осіб); важливо подати свідку дані де, коли, кому було зроблено суперечливу заяву; *попередні суперечливі дії* (поведінка до суду суперечить свідченням раніше довіряв - давав у борг, є кумом і т.д.) *особливі протиріччя* (помилка щодо одного факту чи обставини, що дискредитує всі показання, переконливість такого аргументу залежить від конкретної помилки).

Практичне завдання

1. По навчальній справі з Теми 4 (завдання 2) та Теми 5 (завдання 1) підготувати (письмово) запитання до Позивача та Відповідача (не менш ніж по чотири запитання до кожного). Надати письмово пояснення щодо якого елемента це запитання (факт, норма, доказ) та який саме це вид запитання. Пояснити (письмово), чому саме такий вибір виду запитання був обраний, яка мета. Завдання виконується в команді «Позивач» та Відповідач», команди формуються щодо кожної справи з 4-6 здобувачів вищої освіти.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Питання 1. **В аналітичному документі ваша мета –**

- А) використати критичний підхід та переконати адресата
- В) всебічно вивчити правову ситуацію, неупереджено подати як позитивну, так і негативну точку зору
- С) зайняти тверду, однозначну позицію щодо спірного питання
- Д) сформулювати чіткі, лаконічні аргументи на користь особи, без врахування позиції іншої спірної сторони

Питання 2. **В аргументованому документі ваша мета –**

- А) нейтрально викласти позицію сторін
- В) використати об'єктивний, неупереджений, збалансований підхід
- С) всебічно вивчити правову ситуацію, неупереджено подати як позитивну, так і негативну точку зору
- Д) зайняти тверду, однозначну позицію щодо спірного питання, сформулювати чіткі, лаконічні аргументи на користь особи

Питання 3. **Доказами є -**

- А) будь-які дані, які встановлені судом під час судового процесу
- В) будь-які фактичні дані, на підставі яких встановлюється наявність або відсутність обставин
- С) дані, які містяться у письмових документах, речових доказах та покази свідків
- Д) дані, які містяться виключно в оригіналах письмових документів та експертних висновках

Питання 4. **Матриця правового аналізу включає такі елементи -**

- А) фактичні обставини, норми права, докази
- В) норми права, договірні умови, обставини та інша інформація
- С) докази, фактичні обставини, примітки
- Д) фактичні обставини, умови договору, докази

Питання 5. **Неправильним застосуванням норм матеріального права вважається:**

- A) неправильне тлумачення закону
- B) застосування закону, який не підлягає застосуванню,
- C) незастосування закону, який підлягав застосуванню
- D) всі відповіді правильні

Питання 6. **До властивостей доказів відносяться:**

- A) Належність, допустимість, достовірність, достатність доказів
- B) Належність, доступність, достовірність, достатність доказів
- C) Приналежність, допустимість, достовірність, достатність доказів
- D) Приналежність, допустимість, достовірність, вірогідність доказів

Питання 7. **Формати переконливого юридичного аналізу:**

- A) структурують думки та письмо;
- B) забезпечують переконливості тексту;
- C) легко запам'ятовуються та сприймаються читачем;
- D) всі відповіді правильні

Питання 8. **Формат правової аргументації IRAC складається з таких елементів:**

- A) проблемне питання, норми права, аргументація, висновок
- B) проблемне питання, правила передбачені договором, аналіз, висновок
- C) твердження, норми права, аргументація, висновок
- D) жодна відповідь неправильна

Питання 9. **Якість аргументів передбачає, що аргумент:**

- A) відноситься до предмета спору,
- B) є обґрунтованим (високий ступень опрацювання та доведеності, наявність пояснюючої підтримки, прикладів).
- C) є прийнятним з огляду на законодавство чи усталену судову практику
- D) всі відповіді правильні

Питання 10. **Лінія аргументації – це...**

- A) сукупність всіх аргументів та контраргументів по справі
- B) оцінка судом аргументів та контраргументів по справі
- C) продумана послідовність взаємозв'язаних аргументів (сильних і слабких)

D) метод обрання з аргументів лише сильних

Питання 11. **Відповідач формулює заперечення щодо ...**

A) заперечення за фактичними обставинами, які доводить Позивач

B) заперечення за нормами права, застосовані Позивачем

C) заперечення за доказами, що надані Позивачем

D) всі відповіді правильні

Питання 12. **Предмет доказування – включає ...**

A) юридичні факти, що обґрунтовують вимоги та заперечення сторін, та й інші обставини, без встановлення яких неможливе правильне вирішення справи

B) визначення властивостей доказів без встановлення яких неможливе правильне вирішення справи

C) норми права, без встановлення яких неможливе правильне вирішення справи

D) визначення властивостей доказів та норм права, без встановлення яких неможливе правильне вирішення справи

Питання 13. **Аргументація складається з ...**

A) аргументів та контраргументів сторін

B) тези, аргументу, підтримки, прикладу, висновку

C) фактів, норм та доказів

D) тез та висновків сторін

Питання 14 **Теза у складі аргументації – це ..**

A) висновок позивача, сформульований у позовній заяві

B) висновок суду по іншій подібній справі

C) правова проблема, що підлягає доведенню

D) наукова проблема, що підлягає доведенню

Питання 15. **«Ефект краю» в лінії аргументації передбачає, що ...**

A) найсильніші аргументи вказуються на початку і в кінці лінії аргументації

B) сильні та слабкі аргументи вказуються по черзі

C) в лінії аргументації потрібно залишити виключно сильні аргументи

D) найслабкіші аргументи вказуються на початку і в кінці лінії аргументації.

Питання 16. Відповідно до положень Цивільного процесуального кодексу та Господарського процесуального кодексу у мотивувальній частині рішення зазначається, зокрема мотивована оцінка кожного аргументу крім випадку, якщо аргумент ...

A) очевидно не відноситься до предмета спору,

B) є явно необґрунтованим

C) неприйнятним з огляду на законодавство чи усталену судову практику;

D) всі відповіді правильні

Питання 17. Судження, міркування, доводи, які використовуються для доведення тези – це ...

A) заперечення

B) доктрина

C) концепція

D) аргумент

Питання 18. Логічний зв'язок між тезою та аргументом – це ...

A) підтримка

B) приклад

C) висновок

D) заперечення

Питання 19. Мета використання підтримки аргументу ...

A) пояснити, конкретизувати, посилити аргумент

B) створити візуальний образ, що звертається до емоцій адресата документа

C) створити змістовну ілюстрацію, що відображає тенденцію до узагальнення

D) підкріпити достовірність, додати емпіричну складову

Питання 20. Переконливість публічного виступу в суді залежить від ...

A) впевненість

B) емоції

C) логіка

D) всі відповіді правильні

Питання 21. Емоційна складова переконливої публічної промови в суді потребує ...

- A) використання інтонації, дикції, темпу, гучності мови
- B) використання невербальних засобів комунікації
- C) резюмування промову емоційним висновком
- D) всі відповіді правильні

Питання 22. Питання, що ставляться з метою заповнити прогалини в раніше отриманих показаннях – це ...

- A) уточнюючі питання
- B) доповнюючі питання
- C) нагадуючі питання
- D) контрольні питання

Питання 23. Питання ставляться з метою деталізувати свідчення, конкретизації отриманих відомостей – це ...

- A) уточнюючі питання
- B) доповнюючі питання
- C) нагадуючі питання
- D) контрольні питання

Питання 24. Питання задаються з метою перевірити отримані показання або отримати дані для перевірки – це ...

- A) уточнюючі питання
- B) доповнюючі питання
- C) нагадуючі питання
- D) контрольні питання

Питання 25. Ознаками неправдивих показань можуть бути:

- A) великий ступінь деталізації подій, які мають бути відомі свідку добре;
- B) підтвердженість показань іншими доказами, що є у справі;
- C) сумбурність, заплутаність викладу чи навпаки, вивчені напам'ять показання
- D) узгодженість свідчень між собою

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
2. Кодекс адміністративного судочинства України 6 липня 2005 року №2747-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
3. Цивільний процесуальний кодекс України 18 березня 2004 року № 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
4. Господарський процесуальний кодекс України 6 листопада 1991 року №1798-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України 13 квітня 2012 року №4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
6. Про Конституційний Суд України: Закон України 13 липня 2017 року №2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
7. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>
8. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів, затверджено Всеукраїнська конференція прокурорів 27 квітня 2017 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17#Text>
9. Кодекс суддівської етики, XI (черговий) З'їзд суддів України рішення 22 лютого 2013 року. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>
10. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України 23 лютого 2006 року № 3477-IV. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
11. Європейська конвенція з прав людини та протоколи до неї. – URL

: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

12. Про міжнародні договори України: Закон України 29 червня 2004 року № 1906-IV. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>

13. Віденська конвенція про право міжнародних договорів. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118%7C#Text

14. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 13 від 19.12.2014. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14#Text>

15. Про міжнародне приватне право: Закон України № 2709-IV від 23.06.2005. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>

16. Dimyadi L. 11 Legal Writing Tips for Powerful, Persuasive Legal Writing <https://www.clio.com/blog/legal-writing-tips-for-lawyers/>

17. European Commission, Directorate-General for Translation, Field, Z., How to write clearly, Publications Office, 2012, <https://data.europa.eu/doi/10.2782/54318>

18. Григор'єва В.В. Аргументація судового рішення як умова забезпечення його стабільності. Порівняльно-аналітичне право. 2018. №2. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/767534.pdf>

19. Дудаш Т. Правова аргументація: стан та перспективи дослідження. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2016. Вип. 62. С. 3–13.

20. Дудаш Т. Склад (корпус) правової аргументації: загальнотеоретична характеристика. Публічне право № 2 (42) (2021) <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/42/pdf/14.pdf>.

21. Кістяник, В. Судова аргументація: особливості, порівняльний аналіз та вітчизняна і зарубіжна практика: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 "Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень". – Національний університет "Києво-Могилянська академія" Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2021.

http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19733/Kistianyk_avtoreferat.pdf?sequence=3&isAllowed=y

22. Комарова Т. В. Практика Суду Справедливості ЄС та конституціоналізація права Європейського Союзу. Правова держава. 2018. №29. С. 123 -130.

[URL:https://www.researchgate.net/publication/324983449_Praktika_Sudu_spravedlivosti_Evropejsogo_Souzu_ta_konstitucionalizacia_prava_ES](https://www.researchgate.net/publication/324983449_Praktika_Sudu_spravedlivosti_Evropejsogo_Souzu_ta_konstitucionalizacia_prava_ES)

23. Комарова Т. Взаємодія Суду справедливості Європейського Союзу з іншими судовими установами. Право України. 2018. № 4. С. 232.

[URL:https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_2018_4/pravo_2018_4_s14/](https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_2018_4/pravo_2018_4_s14/)

24. Молдован, В.В. Судова риторика: теорія і практика: навч. посіб. / В.В. Молдован. - 2-ге вид., перероб. і допов. - К. : Юрінком Інтер, 2010.- 496 с.

25. Пархоменко П. Сучасні тенденції в написанні судових рішень: данина моді чи необхідність? Газета Закон і Бізнес. - <https://zib.com.ua/ua/144332.html>

26. Рабінович П. М. Правова аргументація: терміно-поняттєвий інструментарій дослідження. Вісник НАПрН України. 2016. № 2(85). С. 8–20.

27. Султанов А.Р. Про проблему мотивації судових актів через призму Постанов Європейського суду з прав людини [URL: http://refs.co.ua/59787-O_probleme_motivirovannosti_sudebnyh_aktov_cherez_prizmu_Postanovleniyy_Evropeiyskogo_Suda_po_pravam_cheloveka.html](http://refs.co.ua/59787-O_probleme_motivirovannosti_sudebnyh_aktov_cherez_prizmu_Postanovleniyy_Evropeiyskogo_Suda_po_pravam_cheloveka.html).

28. Чорнобай О. Особливості правової аргументації у комунікативній практиці юриста: деякі аспекти. <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13132/80-87.pdf>

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційний портал Верховної Ради України <http://iportal.rada.gov.ua/>

2. HUDOC - European Court of Human Rights - Council of Europe <https://hudoc.echr.coe.int/>

3. Єдиний державний реєстр судових рішень
<http://reyestr.court.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Конституційного Суду України <https://ccu.gov.ua>

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Правовий аналіз та види юридичних документів: аналітичні, аргументовані, правовстановлюючі
2. Юридичне письмо як елемент професійної діяльності юриста
3. Матриця «факти-норми-докази» як елемент правового аналізу
4. Правова аргументація та її місце у практичній юриспруденції
5. Аналіз фактичних обставин та юридичні факти
6. Нормативно-правове регулювання спірних правовідносин. З'ясування змісту норми права та її вплив на аргументацію
7. Обов'язок доказування та предмет доказування. Оцінка доказів
8. Стандарти доказування: баланс ймовірностей; перевага доказів; «поза розумними сумнівами»
9. Теоретичні та практичні засади формування обґрунтованої правової позиції
10. Аргументація: базові правила та критерії оцінки
11. Структура аргументації
12. Правила формулювання аргументації: тезис, аргумент, підтримка, приклад, висновок
13. Види форматів об'єктивного та переконливого правового аналізу та аргументації
14. IRAC, CRAC структура та особливості практичного застосування.
15. CREAC, CRuPAC структура та особливості практичного застосування.
16. Аргументована правова позиція по справі. Лінія аргументації
17. Аналіз контраргументів процесуального опонента
18. Мотиви відхилення контраргументів (по фактам, нормам, доказам)
19. Ціннісні підходи до аргументації в рішеннях Конституційного Суду України, Верховного Суду, Європейського суду з прав людини
20. Структура та послідовність викладу змісту юридичного документа
21. Засоби підвищення зарозумілості ефективності юридичного письма

22. Мова та стиль юридичних документів
23. Оформлення юридичних документів та окремих його елементів
24. Засади судової риторики. Наука і мистецтво переконуючих виступів в суді
25. Logos, Ethos , Pathos як складові переконливого виступу в суді
26. Етика поведінки в суді. Кодекс професійної етики адвоката, прокурора, судді
27. Види запитань: питання, що доповнюють, уточнюють, нагадують, контрольні та викривальні
28. Процесуальні вимоги щодо постановки запитань в судовому процесі
29. Ознаки неправдивих показань
30. Дискредитація достовірності показань в суді

ПРАВОВА АРГУМЕНТАЦІЯ ТА ЮРИДИЧНЕ ПИСЬМО

Навчально-методичний посібник

для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

д.ю.н., професор, адвокат

Афанасьєва Мар'яна Володимирівна